

PŘÍBĚH O OHNI A POPELU

PETR MOTÝL

PŘÍBĚH O OHNI A POPELU

PETR MOTÝL

Vydání knihy podpořilo Ministerstvo kultury České republiky

**MINISTERSTVO
KULTURY**

Copyright © Petr Motýl, 2025

Cover ©Pavel Šmíd, 2025

ISBN 978-80-7511-814-1

ISBN 978-80-7511-815-8 (epub)

ISBN 978-80-7511-816-5 (pdf)

Na počátku byla tma. Tma paměti, tma věčné noci.

Tma temná jako uhelná černota, která vychází zpod země nahoru na zem. A černým mastným prachem pokrývá kraj a sype se horníkům do plic. Ulpívá v očích, na sklech oken a na červených květech vlčího máku v obilí.

Jako kdyby se z té tmy vynořil, přibyl do Frýdku Anton Rechtmann. Nikdo ve Frýdku o něm nevěděl nic.

Byl to hranatý chasník, ten Anton, třetí ze čtyř kluků dělníka na saarbrückenské huti.

Daleko od Frýdku je Saarbrücken. Daleká je cestička ze Sárska pod Beskydy, píše se rok 1905. Železniční tratě, parní lokomotivy.

Anton Rechtmann věděl odmalička, že bude dělat na huti. Na huti pracoval jeho táta, na huť nastoupili jeho dva starší bratři, hned, když jim bylo čtrnáct. Z dělnické kolonie, kde bydleli v domku velkém na dvě dlaně, jim na huť jezdil vlak, byly to dvě stanice. Hned po svých čtrnáctých narozeninách nastoupil Anton Rechtmann na huť taky. Na Völklinger Hütte v Saarbrückenu.

Völklinger Hütte je velikánská huť. Anton se na té velikánské huti dobře dívá kolem sebe a všechno rychle pochytl. Hned je na huti doma. Jako racek na mořském břehu, jako pušník v nočním lese. V šestnácti umí víc než jeho táta, který na huti pracuje pětatřicet let. „Dobře ti to jde, Antone! Jsem na tebe pyšný!“

A Anton se jenom drbe ve vlasech. A že má ty vlasy pěkné, tmavě hnědé a husté a lehounce se mu vlní jako když vítr češe duby v kopečcích nad Saarbrückenem.

To město bývalo přímo na francouzské hranici. Když ale železný kancléř Bismarck v roce 1871 dal Frantíkům na prdel, hranice se soupla. A Lotrinsko bylo učiněno německým a Saarbrücken už přímo u hranic neležel. Galská usazeninka v tom městě Saarbrückenu, které stávalo na pomezí, ale přece zbyla: jako po parfému ve flaštičce.

Anton Rechtmann a jeho tři bratři a jeho táta a máma, to byla rodina. V malém domku bydlela, v domku na dvě dlaně, v dělnické

kolonii. Před domkem lavička, před vchodem loubí s růžekvětem. Na rohu ulice obchod s houskami a koloniálním zbožím.

„Máma prosí o krapet cikorky,“ vyřizuje Anton kupci v hřebíčkovém kabátě.

„Pravá turecká, fíková.“

Seká ten kupec cukr, v malých soudečcích zavánějí mořem sardele a slanečky, z proutěného košíku stoupá do nosu vůně čerstvých housek.

Anton Rechtmann a jeho tři bratři a jeho táta a máma, to je rodina.

Bismarck a kajzr Vilém, to jsou dva. Ti dva vytáhli v roce 1864 s armádou na Dánsko a děda Antona Rechtmanna na tu válku kul v Saarbrückenu železo v Burbacher Hütte a v v Saarbrückenu vládli Prušáci, už od času, kdy zahnali Napolijóna až k Waterloo.

Válka za válkou... A kde jsou ti vojáci, kde mohou být? Řady hrobů v zákrytu, meluzína kvílí tu...

Ještě než se odebrali do hrobů, Prušáci porazili Dány jako kuželky a stali se pány holštýnských krav. A ti Prušáci se v Dánsku vykrmili mlíčkem a v roce 1866 pobili Rakušáky u Hradce Králové a dodneška okolo Hradce v každé malé zahrádce kvetou pomníčky na památku padlých. A potom napráskali Prušáci v roce 1871 Frantíkům a okupovali Paříž a nabumbali se tam šampáňa.

Desítky tisíc mrtvých vojínů. Kníry a jizvy v tvářích pruských důstojníků.

A aby toho nebylo málo, byla v roce 1873 nedaleko Saarbrückenu založena Völklinger Hütte, a ta vypadala v sousedství huti v Burbachu jako Bismarckův pěšák vedle cínového vojáčka. Ono se v Burbachu od půlky devatenáctého století dělalo železo a ocel pro německou armádu. Pro válku s Dány v roce šedesátém čtvrtém, pro válku s Rakušáky v roce šedesátém šestém i pro válku s Francouzi v roce sedmdesátém prvním. Železná ruda a uhlí a vápenec, a z toho je železo a pak je z toho ocel a naposled je z toho kanón, bodák a hlaveň pušky, proto je burbašská huť na světě.

To bylo všechno dávno, už se píše rok 1905.

Burbacher Hütte v tom roce maká o sto šest a říd'á té huti Edwin Weissdorf zrovinka začíná stavět novou ocelárnu.

Völklinger Hütte je pětkrát tak velká, jako je Burbacher Hütte, a v čoudu a smradu tam pracuje táta Antona Rechtmanna a dva starší Antonovi bratři.

Už je to hrozně dlouho, co Němci porazili Francouze. Už od roku 1871 je v Německu mír.

Píše se rok 1905.

Už třicet čtyři let se v mírovém Německu dělají pušky, děla, náboje a bajonety a navázejí se do obrovských skladišť funicemi a dunícemi železnými lokomotivami. Drnc, drnc, natřásají se flinty, lampasácké pistolky a dělostřelecké střelivo ve vagónech s litinovými koly, které drnc, drnc drncají po ocelových kolejnicích. V roce 1905 už je cítit ve vzduchu, že to bude brzo všude cítit střelným prachem, ten Němci umějí vyrobit taky. Na huti na tyhle věci mají lidi čuch.

Jinde než na huti lidi takový čuch v roce 1905 neměli. Mysleli si, že mír už bude navždycky a Evropa už napořád bude tančit valčík a kankán.

Po kajzrovi přišel v Německu kajzr, po Vilémovi I. si dřepnul na trůn Vilém II. Takové mládence, jako byl Anton Rechtmann, oblékal Vilém II. do vojenské uniformy s ohromnou radostí. Vojáky měl rád. A myslel si taky, že je ohromně potřebuje.

Baron Rothschild, ten na huti v Saarbrückenu, kterou měl u úřadů zapsanou na germánské jméno Carl Röchling, takové chasníky, jako byl Anton Rechtmann, potřeboval taky. A když přišlo na věc, Rothschild se s Vilémem II. domluvil jedna ruka.

„Tak co, kajzr?“

„Co by, Rothschild.“

„Tak kajzr, tady to máš napsané, tak mi to podepiš.“

„Tady dole, Rothschild?“

„Přesně tam.“

Tímto způsobem baron Rothschild reklamoval hutní dělníky z vojenského sukna. To mělo svoji logiku, protože vyrábět pro budoucí válku náboje, pušky, děla a bodáky z prvotřídní oceli mohli jedině machři jako Anton Rechtmann, aby to všechno bylo extra a t'ip-t'op a německá kvalita.

Hutě a zbrojovky v Essenu měl pan Krupp, hutě a zbrojovky v Duisburku měl pan Thyssen a zbytek hutních a zbrojních fabrik v Německu, a že toho zbytku nebylo málo, patřil baronu Rothschildovi.

A vojenská služba, to byla pro takového odborníka budoucnosti, jako byl Anton Rechtmann, ztráta času a pro barona Rothschilda ztráta peněz. Anton byl rád, že na vojnu nejde, ale že by za vyreklamování z armády byl baronu Rothschildovi vděčný, tak to ani náhodou.

Jsme v Německu, v zemi na západě, kde je všude Němec, kam se podíváš. A všechno jde v tom Německu stejným pořádkem.

V Sársku, kde leží město Saarbrücken, jsou Němci kovaní zrovna ze železa. I když to sárské železo voní trochu po francouzsku. Trošku, ale pořádek musí být. Pořádek po lutersku a pořádek po římsko-katolicku. Všichni se v Saarbrückenu znají, všechno je jedna rodina a všechno je tam zabalené v mlze, která se valí údolím od hutí ve Völklingenu a v Burbachu. Není vidět víc než na dva kroky. Chodci, koně a pošťáci se vynořují z mastného, kysele čpícího oblaku, který se plouží ulicemi, a zpod nohou se jim kutálejí hlávky zelí.

V létě je ale v údolí řeky Saary krásně a Němci, kteří jsou tak trochu Francouzi, si vykračují lehkým tanečním krokem, viržinko v koutku úst. Emigranti z Francie tu věru nejsou vzácností již do časů hugenotů. A jsou ti Frantíci jako pepř a kmín v německém dušeném zeličku. Ale Ordnung muß sein a germánští byrokrati mají ostře nabroušená pera.

„Vidíme tě všude, Antone! Nám neutečeš!“

Nabroušená pera? Ne šrajbmašiny?

V roce 1905? Kdepak, ještě se píše ručně, ouředním krasopisem. A děrami v tom krasopise se Anton Rechtmann nějaký ten týden předtím, než měl oslavit devatenácté narozeniny, potichoučku vytratil ze Saabrückenu. Tak lehounce vypadl z domova, jako vyklouzne brko vráně z ocasu, jako vyletí šíp z luku a jenom maličko zadrnčí v průzračném vzduchu. On je Anton narozený ve znamení Štřelce.

Sagitarus, to je proměnlivý ohnivý živel. Kentaur, který spojuje dělný svět lidí a svět přírody, a zároveň se od svého domova v lu-

kách odpoutává a pádí a střílí z luku. Ten luk opatruje jídlo, ale taky slouží k boji. A když se tětíva luku zapřáhne do dřevěného vrtáku, na ohňové desce vzplane plamen. A fajruje to a čudí a vědomí Střelce se rozlévá do dálek.

„Ungeheuerlich! Ten Rechtmann je fuč!“ spráskne v pŕlce září roku 1905 úřad byrokratickýma rukama. „Nic neřek a utek bez papírů!“

„A pryč a pryč a pryč,“ opakuje si Anton.

Ztratí se Anton Rechtmann v daleké cizině? Neztratí?

Německo sjednocené ocelovým kancléřem Bismarckem je veliké. Převeliké. Roztahuje se od loďky rybáře sled'ů u Baltského moře až k Rýnu. A všude má kajzr četníky.

„Tak kam, Antone? Do Ameriky?“

„To ne! Zrovna nepůjdu tam, kam jdou všichni!“

„Tam za mořem by tě nikdo nenašel, Antone. Ani by tě tam nezkoušel hledat...“

„A ne a ne!“

Anton zamíří na východ. Ví, že na východě mají hutě taky. Ono se na Völklinger Hütte tužilo taky pár Rusů, kluků tatarských, pohanů pravoslavných, pojídačů okurek, no prostě Poláků jako poleno.

Na huti, tam maká všelijakých lidí. Slévači, valcíři, předáci, zadáci, kantýnští, kotláři. A před bránou huti šumaři šumaři.

„Tam u nás pod horama, ve Frýdku, tam je krásně! Fajně!“ vykládá na Völklinger Hütte v Saabrückenu jeden ten z Tramtárie a tam u něj doma jsou podle něj všechny holky jako lusk a lesy šumí hned u vysoké pece.

„Jako v ráji to tam je,“ povídá ten gastarbajtr, vlasy má jako len a šnupe tabák černý jako uhel.

„Jako v ráji?“ přitočí se k tomu chlapovi Anton. A vyptává se.

Ono už je to tak na světě zařízené, že si může promluvit nejenom baron Rothschild s kajzrem Vilémem II. Slovo dá slovo. A to slovo, které vyšlo z černé tmy, je na počátku všeho. A tak než bys párkrát přepočítal ovečky před usnutím, sedí Anton Rechtmann ve Frýdku na lavečce a píská si francouzskou písničku. V rakouském mocnářství, za prusáckou hranicí.

Antonovi to na lavečce ve Frýdku moc sluší, vážně moc, tmavé vlasy, tmavé oči, lebka germánského typu a na té hlavě frajerská čepice.

„Jaj, to je šikovný synek,“ smějou se na Antona švarné děvuchy zpod Beskyd.

A Antonovi se ty děvuchy líbí. A město Frýdek se mu líbí taky. Z lavečky na kopci se na to město dívá, z lavečky, na kterou si sedl, když se do Frýdku ze Saarbrückenu na začátku podzimu dokodrcal vlakem. Sem a tam se někde cestou stavil, co by ne. On si Anton něco doma na huti vydělal, byl to šikovný synek. Vzal to od píky a vypracoval se.

Když bylo Antonovi čtrnáct, natíral na huti potrubí a vyvážel popel. Bystře ale ten obratný hoch stoupal po hutářském žebříčku a v šestnácti uměl víc než jeho táta, který na huti pracoval pětatřicet let.

V šestnácti začal Anton makat u martinské pece, a to byla na každé huti dělnická šlechta, na Völklinger Hütte jako v Manšestru a v Pitsburku.

Půlku toho, co na huti vydělal, dával Anton rodičům.

„To se patří, tak to má být.“

Ordnung, slušné vychování, před každým domkem v kolonii lavička a na lavičce otec rodiny pokuřuje fajfku a máma štupe ponožky. Děti si hrají na ulici. Je večer, je ticho, slunce se sklání k západu, za dvěma kopci a dvěma stanicemi vlaku dýmá a hučí huť.

Neměli se špatně, Rechtmannovi ze Saabrückenu. Tři svobodní kluci dělali na huti. Táta tam dělal taky. A toho nejmladšího, toho to čekalo. Do domečku na dvě dlaně se poskládali jedna radost i s ka-fíčkem z cikorky a měli se rádi. Zdraví byli, špek s bramborem jim chutnal, v neděli máma upekla bábovku. Totiž Gugelhupf mit Mandeln und Puderzucker.

Co to bylo, co Antona hnalo pryč? Jenom to, že se narodil ve znamení Střelce? Nebo nad ním stály, když byl na Božím světě první den, toulavé sudičky?

„Co ten náš Anton...“ vzdychne si Antonova máma.

„Však on se vrátí,“ utěšuje ji Antonův táta. „Já byl taky ve světě na zkušené, když mi bylo tolik jako jemu.“

„Ale od vašich jsi neutekl, ti věděli, že se jdeš podívat do světa.“

„Myslel si, že bych ho nepustil.“

„A pustil bys ho?“

„Takovou dobrou práci tady měl. U martinské pece. To už je něco. Takový mladý kluk...“

„Nepustil bys ho, vid’.“

„To kafičko už je vypité? To je hned pryč. Ty děláš to nejlepší kafičko na světě, maminko.“

Anton nechal doma na stole většinu peněz, které si naspořil. Utrácet neměl za co. Všechno bylo nalinkované, bílé kafe od mámy brzo ráno před ranní a brambory se zelím před noční směnou. Makat k martinské peci, tam se chodí od šesti do šesti ve dne a od šesti do šesti v noci. Sedm dnů v týdnu. V neděli, když Anton trefí volno a není na šichtě, jde dopoledne s rodinou na bohoslužbu k pastorovi, na minutu přesně. Pak po zelíčku s uzeným, mňam, vyrazí celá rodina do zahradní restaurace na kuželky. Neutrácení moc, nemají z čeho. A večer se sedí na lavičce před domkem v dělnické kolonii. V zimě se místo kuželek štráduje procházkou podle řeky, to je zadarmo. A večer se zase udělá to nejlepší kafičko na světě, ze samé cikorky a lásky, a přijdou sousedi z ulice a z luterského sboru. Anebo se jde do kuchyně k nim.

„Až si vezmeš Grétu, dá vám huť bydlení, Antone.“

Den za dnem, po svém pořádku... Jenomže pro Antona tohle nebylo. Anton už si to dokodrcal do Frýdku. Vlakem po kouskách. Trošku se cestou porozhlédl. Ale jenom trošku. Malinko. Věděl, kam jede. To měl rozhodnuté.

„Jako v ráji tam je?“

„Jako v ráji.“

Antonovi to uvízlo v hlavě, co mu ten garstarbajtr vyprávěl. A tak teď Anton sedí začátkem podzimu na lavičce ve Frýdku, pěkně na vršku. A vidí Anton kolem kopečky, zrovna takové, jaké zná ze Saarbrückenu. Jsou to Palkovické hůrky, ale to Anton neví. A někde támhle dole, tam to čoudí, že to nemůže být odjinud než z huti. Ta huť vidět není, ale ten kouř a ta těžká vůně, tak sladká pro hutníka, v tom se Anton nemůže splést.

A teď jde zase kolem švarná děvucha. Spěchá, ale na Antona mrká, na to čas má. A něco si pozpěvuje, čemu Anton nerozumí.

Ta naša lavečka,
ej, už sa polámala,
co sem se synečkem,
co sem se synečkem,
ej, na ní sedávala,
ej, na ní sedávala.

Anton na děvuchu taky mrkne, nic víc. A ještě chvilku posedí, jak mu nějak vyhládlo, jde si koupit pár housek. A vejde do krámu na rohu a vidí tam za pultem kupce v hřebíčkovém kabátě. Seká ten kupec cukr, v malých soudečcích zavánějí mořem sardele a slanečky, z proutěného košíku stoupá do nosu vůně čerstvého pečiva přímo od pekaře, z Bäckerei Henschel.

„Čímpak posloužíme? Uzenáče, ořechy, cikorka, cukr, líh k pálení, biče, kartáče, čaj i likéry všeho druhu, jakož i citróny?“

„Dvě housky,“ odpovídá Anton taky německy.

Baže, Němci ve Frýdku.

Byli tam.

V hřebíčkových kabátech?

Ono se ve Frýdku nadělalo všelijakých látek. Děvuchy tam v textilkách ty látky tkaly a své krásné ruce si do krve rozdíraly. A taky ty děvuchy z hor bývaly ve službě u Němců po domech a zrovna jedna z nich mrkala na Antona na lavečce, děvucha černooká, smkonohá.

„Jako v ráji je to tam, Antone!“

„Vážně?“

„A poslouvej mě, Antone, on takový Němec z Německa ve Frýdku, to je úplně jinačí Němec, než Němec z Německa v Německu. To už je nějaká frýdecká honorace, takový Germán pod Beskydami.“

„Opravdu?“

Němec ve Frýdku... Germán ze Slezska od Těšína... A co teprve ze Sársko...

„Němci,“ prohlašuje v r. 1905 profesor T. G. Masaryk, „přijdou vždycky včas a všechno u nich má přesný pořádek.“

No jistě. Dočkej času a máš tu Konzentrationslager. A potom vysídlení Němců ze Sudet a kolektivní vinu Němců v západním